

6098

1882

Maa - rahwa

Kasuline Kalender

ehk Täht-raamat

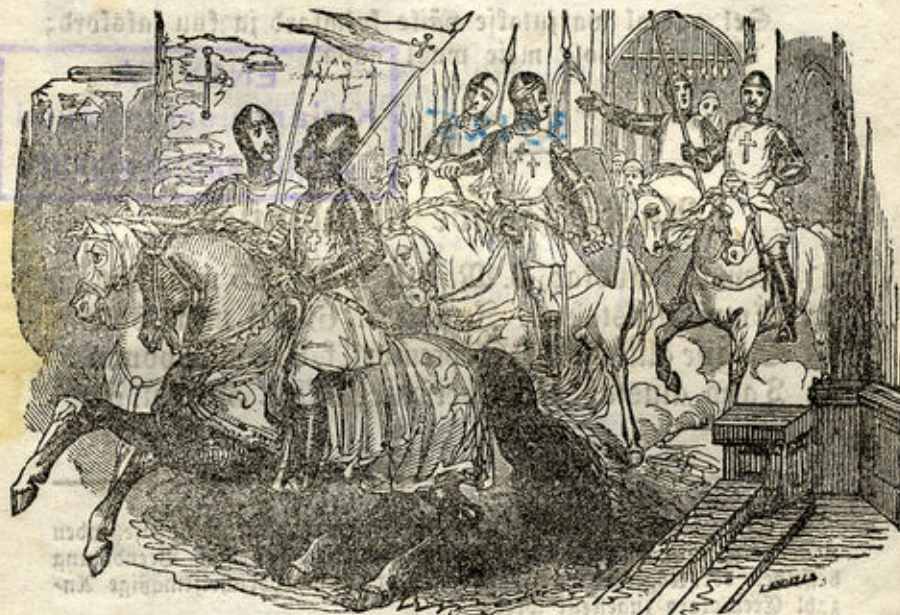
H. Laakmanni
lühik. kingit. 1916

1862

aasta peale pärast meie Jõsanda Jeesuse Kristuse ündimist

Sel aastal on 365 pääwa.

Tartus.

H. Laakmanni kirjadega trükitud.

Märkide seletamine.

● Noor: kuu.

☉ Täis: kuu.

P. püha.

homm. hommikul.

e. l. enne lõunat.

m. ja ' minut.

● Esimene weerand.

☉ Viimne weerand.

p. pärast ehk pääw.

öht. öhtul.

p. l. pärast lõunat.

f. kel, ja t. tund.

Pääwa- ja kuu-warjutamised.

Sel aastal warjutakse päike kolmkord ja kuu kaksikord;
agga ükski neist pole meie maal näha.

39125

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

Aasta jägude muudmised.

- 1) Kewade alustab 8. Märtsil f. 10, 23 min. öht.
- 2) Suwi alustab 9. Juunil f. 6, 58 min. öht.
- 3) Sügise alustab 11. Septembril f. 9, 6 min. homm.
- 4) Talw alustab 10. Deetsembril f. 2, 59 min. öht.

Der Druck dieses nur in den Dstsee-Gouvernements abzufegenden Kalenders wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben der Abgetheilten Censur in Dorpat die vorschristmäßige Anzahl Exemplare zugestellt werde.

Dorpat, den 26. August 1861.

(Nr. 140.)

Für den Abgetheilten Censur:
Sector Michwiz.

Sündinud asjade aea = arv.

Maa: ilma loomisest arwatakse	5811	aast.
Kristuse sündimisest	1862	—
Tallinna ehitamisest	643	—
Tartu ehitamisest	832	—
Raamatu: trükmise üleswõtmisest	422	—
Luteruse õige usu üleswõtmisest	345	—
Peeterburgi linna ehitamisest	159	—
Wene: riigi walitsuse alustusest meie maal	152	—
Suure: kooli alustusest Tartus	60	—
Rõuge: panemise hakatusest	59	—
Prantsuse Wene: maale tulemisest ja		
Moskwa linna põlemisest	50	—
Meie Keisri Herra Aleksandri II.		
walitsuse hakatusest	7	—

Sel aastal näitab tunnipak.

1. Januaril 9 minutit tunnikellast tagasi.
1. Webruaril 15 min. —
1. Märtsil 10 minutit —
1. Aprillis tunnikellaga ühte. —
1. Mail 4 minutit tunnikellast etc. —
1. Juunil tunnikellaga ühte. —
1. Juulil 5 minutit tunnikellast tagasi. —
1. Augustil 5 minutit —
1. Septembril 4 minutit tunnikellast etc. —
1. Oktobril 14 minutit —
1. Novembril 15 min. —
1. Deetsembril 6 min. —

Kaks ristikest (**) näbala pääwa arwu = numri ees tähendawad, et on kiriku ehk kroonu-püha, mis kirikus pühitsetakse; üks ainus (*) tähendab, et on mälestuse p., mis kirikus ei pühitseta, aga mil kohut ja kooli ei peeta.

Aasta algamine.

Sel kuul on

Jaauar.

Wana aasta mäletan
Ue aasta teretan.
Mingu mure, fuwastus!
Tulgu rahu, rõmuſtus.

Nädalad ja nädala päawad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
**1 Esmasp.	Neäri : pääw.	Tuiskab.
2 Teisip.	Nabel, Set	Udune.
3 Keſtnäd.	Genot	☾ 3, 42' hoim.
4 Neljap.	Metufala	Kange kül'm.
5 Reede	Siimeon	Lume ſadu.
**6 Laup.	3 Kuninga p.	

1. Püh. p. 3. Kuning. p. — 12 aastane Jeesus templis. Luuk. 2, 41—52.

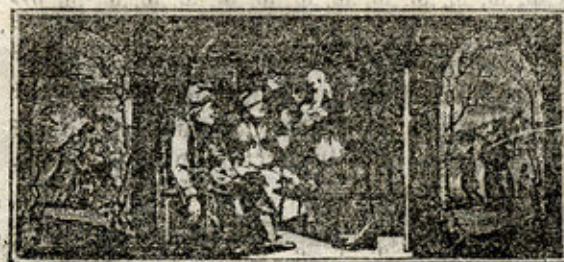
7 Pühap.	Melfior	Sula.
8 Esmasp.	Errart	Kange tuul.
9 Teisip.	Kaspar	Selge.
10 Keſtnäd.	Paawli pääw.	
11 Neljap.	Higinus	☾ 8, 24' hoim.
12 Reede	Rein	Lumesadu.
13 Laup.	Hilarius	

2. Püh. p. 3. Kuning. p. — Pulmad Kaana linnas. Joann. 2, 1—11.

14 Pühap.	Robert	Udune.
15 Esmasp.	Weelise.	

31 päawa.

Neäri - kuu.

16 Teisip.	Erđman	Udune.
17 Keſtnäd.	Eönise pääw.	
18 Neljap.	Grain	☾ 4, 36' hoim.
19 Reede	Saara	
20 Laup.	Waab. Sebaf.	

3. P. p. 3. Kuning. p. — Pidalitöbine ja pämehe ſulane. Mat. 8, 1—13.

21 Pühap.	Agnetä	Udune.
22 Esmasp.	Wintsent	
23 Teisip.	Emerentsia	
24 Keſtnäd.	Timoteus	
25 Neljap.	Paawli ümb.	☾ 9, 58' õht.
26 Reede	Hans	
27 Laup.	Krifostomus	

4. P. p. 3. Kuning. p. — Jeesus ähwardab tuult ja merd. Mar. 8, 23—27.

28 Pühap.	Kaarel	Selge.
29 Esmasp.	Saamuel	
30 Teisip.	Ludowika	Lumesadu.
31 Keſtnäd.	Polikarpus	

1	Januaril tõuseb päike:	8, 43 m., läh. alla:	8, 37 m.
11	—	8, 25 —	3, 59 —
21	—	8, 8 —	4, 23 —

Nüüd sõidan saanis rõmuga
Ja poisid lastivad liugu ka,
Kui aga pole lund ei jääb
Kül wilsa äpärduft siis nääd.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Brigita	Range tuul.
2 Reede	Küünla pääw	☉ 6, 53' õht.
3 Laup.	Hanna	

9 p. e. Krist. ülest. p. — Töötegiad wiinamäel. Mat. 20, 1—16.

4 Pühap.	Veronika	Udune.
5 Esmasp.	Agate	Selge.
6 Teisip.	Beccent	
7 Keisnäd.	Rikart	Külm ilm.
8 Neljap.	Saalomon	
9 Reede.	Apolonius	☉ 4, 3' õht.
10 Laup.	Paulina	

8. p. e. Krist. ülest. p. — Külwajast. Luuk. 8, 4—15.

11 Pühap.	Karolina	Pilwine.
12 Esmasp.	Güwrosina	Udune.
13 Teisip.	Beeningna	
14 Keisnäd.	Walentin	Pilwine.

15 Neljap.	Siisrael	Külmetab.
16 Reede	Juula	☉ 6, 36' õht.
17 Laup.	Konstantia	

Paastu Pühap. — Kristuse kannatamisest. Luuk. 18, 31—43.

18 Pühap.	Konfordia	
**19 Esmasp.	Eufanna Keiseri h. tronip.	Parajad
20 Teisip.	Wastla pääw	talwised ilmad.
21 Keisnäd.	Tuha pääw	
22 Neljap.	Peetri pääw	Lumesadu.
23 Reede	Jobst	
24 Laup.	Madise pääw	☉ 7, 8' õht.

1. Pühap. paastus. Kristust kiusatakse. Mat. 4, 1—11.

25 Pühap.	Wiktor	
26 Esmasp.	Nektor	Selge ilm.
27 Teisip.	Klaudius	
**28 Keisnäd.	Palwe pääw	(1. Kwatember.)

1 Weebruaril tõuseb päike: p. 7, 42 m., läh. alla: p. 4, 50 m.
11 — — — — — 7, 16 — — — — — 5, 13 —
12 — — — — — 6, 48 — — — — — 5, 37 —

3.

So lumi lahkeb teede peält
Ja lõukene tõstab heält,
Näüd põsu riista valmista,
Sui peäle oota mureta.

Nädalab ja nädalapäevad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Albinus	Udune.
2 Reede.	Loowisa	
3 Laup.	Kunigunda	

2. Pühap. paastus. Kananca-maa naene. Mat. 15, 21—28.

4 Pühap.	Nadrian	☿ f. 7, 4' homm.
5 Esmasp.	Meeta	Lumesadu.
6 Teisip.	Gotwrid	Sula.
7 Kestnäd.	Siimo	Räntsakas.
8 Neljap.	Perpetua	
9 Reede	Prudentsius	☿ f. 11, 36' õht.
10 Laup.	Mifeus	

3. P. paastus. Kristus ajab furja waimu wälja. Luuk. 11, 14—28

11 Pühap.	Konstantin	Selge ilm.
12 Esmasp.	Gregor	
13 Teisip.	Ernst	Wihmasadu.
14 Kestnäd.	Matilde	
15 Neljap.	Luugus	Pilwine.
16 Reede	Gaabriel	

17 Laup.	Truuta	Selge.
4. P. paastus. Kristus tõdab 5000 meest. Joann. 6, 1—15.		
18 Pühap.	Patritsius	☿ 9, 32' homm.
19 Esmasp.	Joosep	Selge ilma- fene.
20 Teisip.	Nahwael	
21 Kestnäd.	Leowil	Udune.
22 Neljap.	Beenedift	
23 Reede	Ruubert	
24 Laup.	Kasimir	
5. P. paastus. Jeesus wiisatalse liividega. Joann. 8, 46—59.		
*25 Pühap.	Paasto Maarja p.	☿ f. 1, 59' õht.
26 Esmasp.	Maanuel	Pilwine.
27 Teisip.	Kustaw	
28 Kestnäd.	Kiideon	Lumesadu.
29 Neljap.	Willipina	
30 Reede	Udonis	
31 Laupääv	Toots	Selge.

1. Märtsil tõuseb päike: f. 6, 24 m., läh. alla: f. 5, 59 m.

11. — — — — — 5, 53 — — — — — 6, 21 —

21. — — — — — 5, 26 — — — — — 6, 41 —

4.

Nüüd on kõik weed jo joossemas
Noor rohi wälja tärkamas
Oh hoidku Jumal külma eest
Ja andku sooja wihmaest.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
------------------------------	--------	---------------------------

6. p. paastus. Kristuse sisesõitmisest. Mat. 21, 1—9

1 Pühap.	Palmi puude p.	
2 Esmasp.	Teodofia	☾ f. 4, 44 öht.
3 Teisip.	Werdinand	
4 Keisnäd.	Ambrosius	Selge.
*5 Neljap.	Suur Neljap.	
*6 Reede	Suur Reede	Segane.
*7 Laupääw	Kölestin	

Eihawete Püha. — Kristuse ülestõusmisest. Mark 16, 1—8.

*8 Pühap.	1. Eihawete p.	
*9 Esmasp.	2. Eihawete p.	☾ f. 7, 49 homm.
*10 Teisip.	Esefiel	
*11 Keisnäd.	Herman	Udune ilm.
*12 Neljap.	Inulius	Selge ilm.
*13 Reede	Iustinus	
*14 Laup.	Liburtius	Wihmasadu.

1. p. p. ülest. p. — Kinnipandud uksest. Joann. 20, 19—31.

15 Pühap.	Obadias	Wihmasadu.
16 Esmasp.	Karisius	
**17 Teisip.	Kuudolhw	Reieri h. sünd. p.
18 Keisnäd.	Walerian	☾ f. 1, 14 homm.
19 Neljap.	Tiimon	Segane.
20 Reede	Teodora	
21 Laup.	Aleksandra	

2. p. p. ülest. p. — Pea karjane. Joann. 10, 12—16.

22 Pühap.	Kaajus	Selge.
23 Esmasp.	Jüri p.	Soe ilm.
24 Teisip.	Albert	
25 Keisnäd.	Markuse p.	☾ 5, 11 homm.
26 Neljap.	Esefiel	
27 Reede	Anastasius	Wihmasadu
28 Laup.	Teresia	

3. p. p. ülest. p. — üürilise aea pärast. Joann. 16, 16—23.

29 Pühap.	Raimund	
30 Esmasp.	Erastus	Selge.

1. Aprillit tõuseb päike: f. 4, 54 m., läh. alla: f. 7, 9 m.
11. — — — — — 4, 28 — — — — — 7, 31 —
21. — — — — — 4, 2 — — — — — 7, 52 —

5.

Mets iluga hend ehitab,
Ja maa mees põlde walmistab,
Ja wõtab wilja küliba
Et sügisel saaks leikada!

Nädalad ja nädala p.äwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Teisip.	Wolbri p.äaw	8. süüsi nädal.
2 Keisn.	Siigismund	☉ 12, 46' homm.
3 Neljap.	† leidmise p.	
4 Reede	Lorentina	Selge.
5 Laup.	Gothard	
4. p. p. ülest. p. — Kristuse araminemiseft. Joann. 16, 5—15.		
6 Pühap.	Diitrik	7. süüsi nädal.
7 Esmasp.	Zetta	☉ 5, 25' õht.
8 Teisip.	Laus	
*9 Keisnäd.	Rigula p.äaw	Wilu tuul.
10 Neljap.	Kordian	Wihmasadu.
11 Reede	Nero	
12 Laup.	Panfratsius	
5. p. p. ülest. p. — Sigest palumiseft. Joann. 16, 23—30.		
13 Pühap.	Serwatsius	6. süüsi
14 Esmasp.	Kristjan	Selge ilm.
15 Teisip.	Sohwia	
16 Keisnäd.	Peregrinus	☉ 5, 13' õht.

**17 Neljap.	Taewa minem.	ni nädal.	Selge.
18 Reede	Serif		
19 Laup.	Willip		Udune ilm.
6. p. p. ülest. p. — Rõemustaja. Joann. 15, 26—16, 4.			
20 Pühap.	Wlorian	5. süüsi nädal.	Wihmasadu.
21 Esmasp.	Triino		Selge.
22 Teisip.	Emilia		Soe ilm.
23 Keisnäd.	Leontine		
24 Neljap.	Ester	☉ 4, 29' õht.	
25 Reede	Urban p.äaw		Selge.
26 Laup.	Eduard		
Neli Pühi. — Pühast Waimust. Joann. 14, 23—31.			
**27 Pühap.	Neli Pühi		Selge ilm.
**28 Esmasp.	Teine Püha	4. süüsi	Tahe tuul.
29 Teisip.	Massimilian		(2. Kwatember.)
30 Keisnäd.	Wigand		☉ 8, 3' homm.
31 Neljap.	Alide		
1. Mail tõuseb päike: E. 3, 39 m., läh. alla: E. 8, 14 m.			
11.	— — — — —	3, 28 — — —	8, 35 — — —
21.	— — — — —	3, 4 — — —	8, 52 — — —

6.

Waat arud, aasud õitsewad
Ja rahwas rõõmsasti oisawad,
Sest pääwad kõige pikemad
Ja ööd on kõige lühemad.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
------------------------------	--------	---------------------------

1 Reede	Emilia	näbal.
2 Laup.	Emma	Selge.

Kolmaino Jumala P. — Jeesus ja Nikodemus. Joann. 3, 1—15.

3 Pühap.	Eiiso	3. fülwi
4 Esmasp.	Bridrika	Wihmasadu.
5 Teisip.	Bonitwatsius	Selge ilm.
6 Kestnäd.	Artus	12, 37' homm.
7 Neljap.	Lufretsia	4, 59' homm.
8 Reede	Medardus	Udune.
9 Laup.	Bertram	

1. p. p. 3. a. J. p. — Nikas mees ja Saatsarus. Euul. 16, 19—31.

10 Pühap.	Wlawius	2. fülwi
11 Esmasp.	Barnabas	Segane.
12 Teisip.	Eino	Müristab.
13 Kestnäd.	Tobias	
14 Neljap.	Tetlohw	8, 41' homm.
15 Reede	Wiido	

16 Laup.	Justina	16. fülwi	Selge ilm.
----------	---------	-----------	------------

2. p. p. 3. a. J. p. — Suurest õhtu söömaeast. Euul. 14, 16—24.

17 Pühap.	Nikander	1. fülwi	Pilwine.
18 Esmasp.	Homer	Müristab.	
19 Teisip.	Kert	Wihmasadu	
20 Kestnäd.	Wloorian		
21 Neljap.	Rahel	12, 37' homm.	
22 Reede	Eit		
23 Laup.	Basilius		

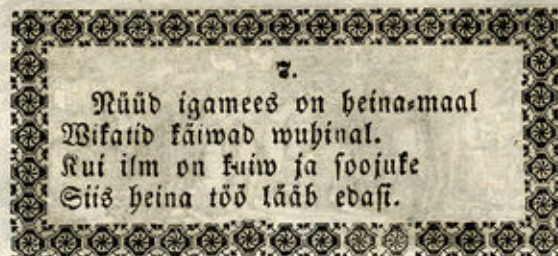
3. p. p. 3. a. J. p. — Arakadunud lambast. Euul. 15, 1—10.

**24 Pühap.	Jaani pääw	Selge.
25 Esmasp.	Wio	Heitlikud
26 Teisip.	Jeremias	ilmad.
27 Kestnäd.	7 magajade pääw	
28 Neljap.	Joosua	3, 25' õht.
*29 Reede	Peetri Paawl. pääw	
30 Laup.	Paawli mället. pääw	

1. Juunil tõuses päike: k. 2, 56 m., läh. alla: k. 9, 3 m.

11. — — — — — 2, 55 — — — — — 9, 8 —

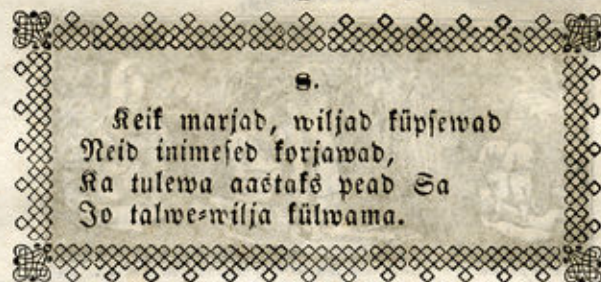
21. — — — — — 3, 2 — — — — — 9, 6 —

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
4. p. p. 3. a. J. p. — Olge armulised. Kuul. 6, 36—42.		
1 Pühap.	Leobald	Soe ilm.
2 Esmasp.	Heina, Maaria p.	Selge ilm.
3 Teisip.	Kornelius	Pilwine.
4 Keisnäd.	Ulrik	
5 Neljap.	Anselm	
6 Reede	Norbertus	☾ 7, õht.
7 Laup.	Demetrius	
5. p. p. 3. a. J. p. — Rohkest kala-saagist. Kuul. 5, 1—11.		
8 Pühap.	Kilian	
9 Esmasp.	Annika	Udune.
10 Teisip.	7 wennaste pääw	Müristab.
11 Keisnäd.	Nadelheide	
12 Neljap.	Hindrik	Wihmasadu.
13 Reede	Mareti pääw	
14 Laup.	Bonavent	☾ 10, 51' õht.
6. p. p. 3. a. J. p. — Wariseride õigusest. Mat. 5, 20—26.		
15 Pühap.	Upostl. lahtum.	Segane.

16 Esmasp.	Hermina	
17 Teisip.	Aleksius	Pilwine.
18 Keisnäd.	Rosina	
19 Neljap.	Haralbus	Segane.
20 Reede	Elias	
21 Laup.	Daaniel	
7. p. p. 3. a. J. p. — Jesuse ärasetamistest. Mat. 17, 1—9		
**22 Pühap.	Maaria Magd. p. Keiserina nime p.	☾ 6, 43' homm.
23 Esmasp.	Oskar	
24 Teisip.	Kristina	Selge ilm.
25 Keisnäd.	Jaakobi pääw	
26 Neljap.	Anna	Pilwine.
**27 Reede	Marta Keiserina sünd. p.	
28 Laup.	Pantalon	☾ 11, 39' õht.
8. p. p. 3. a. J. p. — Wale-prohmetidest. Mat. 7, 15—23.		
29 Pühap.	Olewi pääw	
30 Esmasp.	Rosalie	Wihmasadu.
31 Teisip.	Kristwrid	
1. Juulil tõuseb päike: 3, 16 m., läh. alla: 8, 52 m.		
11. — — — — — 2, 35 — — — — — 8, 36 —		
21. — — — — — 3, 56 — — — — — 8, 15 —		

Reik marsjad, wiljad küpsenad
Neid inimesed forjavad,
Ra tulewa aastaks pead Sa
Jo talwe-wilja külwama.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Reiknäd.	Peetri wang. ol.	
2 Neljap.	Hannibal	Wihmasadu.
3 Reede	August	
4 Laup.	Dominikus	Selge ilm.
9. p. p. 3. a. J. p. — Ütlekohtusest majapidajast. Luuk. 16, 1—9.		
5 Pühap.	Dswald	☾ 11, 34' homm.
*6 Esmasp.	Krist. äraselet. p.	
7 Teisip.	Lõno	Pitne käib.
8 Reiknäd.	Gotliib	Wihmasadu.
9 Neljap.	Romanus	
10 Reede	Lauritsa p.	Selge.
11 Laup.	Olga	
10. p. p. 3. a. J. p. — Jerusalemma äwarikimisest. Luuk. 19, 41—48.		
12 Pühap.	Klaara	☾ 11, 26' homm.
13 Esmasp.	Made	
14 Teisip.	Eusebius	
*15 Reiknäd.	Ruki Maar. p.	Eoe ilmafe.

16 Neljap.	Tisak	Soemad
17 Reede	Henning	ja wihmasemad
18 Laup.	Helena	ilmad.
11. p. p. 3. a. J. p. — Wariserist ja tõlnerist. Luuk. 18, 9—14.		
19 Pühap.	Seebald	
20 Esmasp.	Bernhart	☾ 12, 2' lõun.
21 Teisip.	Rut	Selge.
22 Reiknäd.	Wilibert	
23 Neljap.	Safarias	Taewas
24 Reede	Pärtli pääw	pilwetab.
25 Laup.	Ludwik	
12. p. p. 3. a. J. p. — Kurdist ja keeletumast. Mart. 7, 31—37.		
**26 Pühap.	Natalie Keisri h. Kroon. p.	☾ 9, 43' homm.
27 Esmasp.	Zephart	Selge.
28 Teisip.	Augustine	
*29 Reiknäd.	Taani pea mah. p.	
**30 Neljap.	Aleksander Keisri h. n. p.	Udune ilm.
31 Reede	Rebeka	

1. Augustil tõuseb päike: k. 4, 19 m. läh. alla: k. 7, 45 m.
11. — — — — — 4, 41 — — — — — 7, 22 —
21. — — — — — 5, 4 — — — — — 6, 55 —

9.

Nüüd päwad lähwad lühemaks
Ja ilmad ifa wilumaks,
Sa wiimse wilja koristab
Siis põlu tööd sa lõpewad.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Laup.	Ekidius	Wihmasadu.
13. p. p. 3. a. 3. p. — Preester ja Saamaria-meis. Luuk. 10, 23—37.		
2 Pühap.	Elisa	Wihmasadu.
3 Esmasp.	Berta	
4 Teisip.	Meus	☾ 6, 9' homm.
5 Kestnäd.	Natanael	
6 Neljap.	Magnus	Selge.
7 Reede	Regina	
**8 Laup.	Maaria sündim. p. Trooni pär. sünd. p.	Tahe tuul.
14. p. p. 3. a. 3. p. — Kümnest pidalitöbifest. Luuk. 17, 11—19.		
9 Pühap.	Pruuno	Pilwine.
10 Esmasp.	Liina	
11 Teisip.	Kerard	☾ 10, 43' õht.
12 Kestnäd.	Siirus	
13 Neljap.	Amatus	Udune.
*14 Reede	Risti ülend. p.	
15 Laup.	Nikodemus	Range tuul.

15. p. p. 3. a. 3. p. — Mammonast. Mat. 6, 24—34.		
16 Pühap.	Viina	Räntsakas.
17 Esmasp.	Josepina	
18 Teisip.	Tõnts	☾ 5, 56' õht.
19 Kestnäd.	Tints	(3. Kwatember.)
20 Neljap.	Jaana	
21 Reede	Mateuse pääw	Seletab.
22 Laup.	Moorits	
16. p. p. 3. a. 3. p. — Rainslinna furnust. Luuk. 7, 11—17.		
23 Pühap.	Hoofea	Segane.
24 Esmasp.	Joann. saamise p.	
25 Teisip.	Kleowas	☾ 10, 32' õht.
*26 Kestnäd.	Joann. õpet. p.	
27 Neljap.	Adolhw	Udune.
28 Reede	Werner	Selge.
29 Laup.	Mihkli pääw	
17. p. p. 3. a. 3. p. — Bee-töbifest. Luuk. 14, 1—11.		
30 Pühap.	Hironimus	Lumesadu.
1. Septembril tõuseb päike: E. 5, 28 m., läh. alla: E. 6, 23 m.		
11. — — — — —	5, 49 — — — —	5, 55 — — — —
21. — — — — —	6, 11 — — — —	5, 26 — — — —

10.

Kõik talwe wastu walmistab
Mets paljas, maa-pind külmetab,
Ja õhtul tuled rõõmuga
Sa tule paistel istuma.

Nädalad ja nädala pāawad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
*1 Esmasp.	Maaria k. ja eesp.	Kange tuul.
2 Teisip.	Wolrad	Wihmasadu.
3 Keisnād.	Jairus	
4 Neljap.	Prants	☾ 1, 28' homm.
5 Reede	Amalia	
6 Laup.	Luisa	Tähe ilm.

18. p. p. 3. a. J. p. — Suuremast kāsust. Mat. 22, 34—46.

**7 Pühap.	Leikuse Püha.	Tuulsed,
8 Esmasp.	Saamuel	lumefadused
9 Teisip.	Jaak	ilmad.
10 Keisnād.	Arwid, Mai	
11 Neljap.	Burkhart	☾ 9, 23' homm.
12 Reede	Waltwriid	
13 Laup.	Teressia	Lumefadu.

19. p. p. 3. a. J. p. — Alwatud inimesest. Mat. 9, 1—8.

14 Pühap.	Kai	Selge.
15 Esmasp.	Hedwig	

16 Teisip.	Teekla	Külmad
17 Keisnād.	Dolop	
18 Neljap.	Luukase pāaw	☾ 1, 50' homm.
19 Reede	Luutsius	
20 Laup.	Welfias	ilmad.

20. p. p. 3. a. J. p. — Pulma riidest. Mat. 22, 1—14.

21 Pühap.	Ursel	
**22 Esmasp.	Kaasani p. Maarjap.	
23 Teisip.	Sewerin	Udune.
24 Keisnād.	Saalome	
25 Neljap.	Krispin	☾ 2, 35' õht.
26 Reede	Amandus	
27 Laup.	Kapitolin	Wilud ilmad.

21. p. p. 3. a. J. p. — Kuninga-mehe poeas. Joann. 4, 47—54.

**28 Pühap.	Luteruse õige usu üleswõtm. p.	
29 Esmasp.	Hels	Selge.
30 Teisip.	Upsalon	Õhtu tuul.
31 Keisnād.	Wolhwgang	

1. Oktobril tõuseb päike: k. 6, 34 m. läh. alla: k. 4, 57 m.
11. — — — — — 6, 56 — — — — — 4, 30 —
21. — — — — — 7, 21 — — — — — 4, 5 —

11.

Kui maa kül kõwa lumeta
Ei siis sa ei jää rukita
Kui sula, ma peäl lund sa nääd
Siis orasest sa kül ilma jääb.

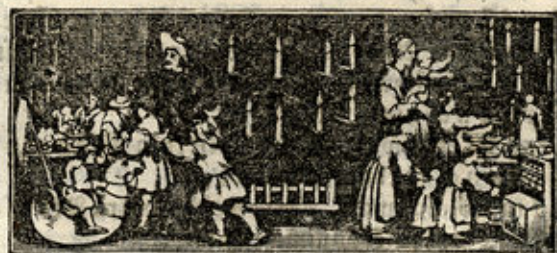
Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Pühade pääw	
2 Reede	Hingede pääw	☾ 7, 57' õht.
3 Laup.	Tüleman	
22. p. p. 3. a. J. p. — Kawalast sulasest. Mat. 18, 23—35.		
4 Pühap.	Dto	Udune.
5 Esmasp.	Lota	
6 Teisip.	Leonard	Selge.
7 Keskäd.	Enno	Lumesadu.
8 Neljap.	Wirts	
9 Reede	Teodor	☾ 8, 1' õht.
10 Laup.	Martin Luter	
23. p. p. 3. a. J. p. — Kohtu rahast. Mat. 22, 15—22.		
11 Pühap.	Martin piiskop	
12 Esmasp.	Toonas	Külm tuul.
13 Teisip.	Güen	
14 Keskäd.	Wriidrit	Selge.
15 Neljap.	Leopold	Tuiskab.

16 Reede	Dtomar	☾ 11, 48' homm.
17 Laup.	Huugo	
24. p. p. 3. a. J. p. — Jäiri türest. Matt. 9, 18—26.		
18 Pühap.	Esra	Lumesadu.
19 Esmasp.	Elisabet	Udune ilm.
20 Teisip.	Namos	
*21 Keskäd.	Maaria ohw. pääw	Range tuul.
22 Neljap.	Kristina	
23 Reede	Eleanor	
24 Laup.	Joofias	☾ 9, 24' homm.
25. p. p. Kolmaino p. Jerusalemma ärratõlmisest. Matt. 24, 15—28.		
**25 Pühap.	Katrina pääw	
	Surenute püha	Selge.
26 Esmasp.	Konrad	Külm ilm.
27 Teisip.	Paabo	
28 Keskäd.	Künter	Range tuul.
29 Neljap.	Ewart	
30 Reede	Andrese pääw	Udune.

1. Novembrist tõuseb päike: E. 7, 47 m., läh. alla: E. 3, 41 m.
11. — — — — — 8, 9 — — — — — 3, 23 —
21. — — — — — 8, 29 — — — — — 3, 10 —

Müüd wana aasta otsa lääb
Mis Jumal teinud, meeles jääb!
Ta aitku ue alata
Ja teda ika tänada!

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Laup.	Narend	Udune ilm.
1. Kristuse tulem. p. — Kristuse sisseõitmisest. Mat. 21, 1—9.		
2 Pühap.	Käršna	☾ 12' 18' lõun.
3 Esmasp.	Koola	
4 Teisip.	Barba	Külmad
5 Keisnäd.	Sabina	
**6 Neljap.	Nigula p. Trooni p. n.p.	ilmad.
7 Neede	Anton	
8 Laup.	Maaria saam. p.	Lumesadu.
2. Kr. tulem. p. — Wiimse pääwa tähtedest. Luuk. 21, 25—36.		
9 Pühap.	Juhum	☉ 6, 51' homm.
10 Esmasp.	Juudit	
11 Teisip.	Woldemar	
12 Keisnäd.	Tiili	Tähe tuul.
13 Neljap.	Luutsia	
14 Neede	Niklasius	Lumesadu.
15 Laup.	Johanna	

3. Kristuse tulem. p. — Joannes wangi-õrnis. Mat. 11, 2—10.		
16 Pühap.	Ulbina	☉ 1, 52' homm.
17 Esmasp.	Siinno	Udune.
18 Teisip.	Kristohw	
19 Keisnäd.	Lot	(4. Kwatember.)
20 Neljap.	Abraham	
21 Neede	Tooma pääw	Range tuul.
22 Laup.	Beata	
4. Kristuse tulem. p. — Joannese tunnistus. Joann. 1, 19—28.		
23 Pühap.	Tohwer	
24 Esmasp.	Adam, Gewa	☉ 5, 19' homm.
**25 Teisip.	1. Jõulo p.	Segane.
**26 Keisnäd.	2. Jõulo p.	Wailit
*27 Neljap.	EWang. Joann.	ilm.
28 Neede	Süüta laste pääw	
29 Laup.	Noa	
Pühap. p. Jõulo p. — Simeon ja Hanna. Luuk. 2, 33—40.		
30 Pühap.	Daawid	Lumesadu.
31 Esmasp.	Silwester	
1. Deetsembril kouseb päike: k. 8, 44 m. lah. alla: k. 3, 5 m.		
11.	8, 51	3, 6
21.	8, 52	3, 18

Kroonupühad,

mis kiriku seaduse järel Maa-kirikutes tulewad pühitseada.

- 1) Jüri-kuu 17. pääwal. Suure Keisri Herra ja kõige Weneriigi Walitseja Aleksandri Nikolajewitsi sünd. p.
- 2) Heina-kuu 22. pääwal. Meie Keiserina Maaria Aleksandrowna nime pääw.
- 3) Heina-kuu 27. pääwal. Meie Keiserina Maaria Aleksandrowna sündimise pääw.
- 4) Peikuse-kuu 26. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi kroonimise pääw.
- 5) Peikuse-kuu 30. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi nime pääw.
- 6) Mikli-kuu 8. pääwal. Suurwürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi sündimise pääw.
- 7) Jüuliskuu 6. pääwal. Suurwürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi nime pääw.

Meie suure Wene-Keisri sugunõsa.

Aleksander II. Nikolajewits, kõige Weneriigi Ülemwalitseja ja Keiser, ka Pohla-maa Kuningas, on sündinud 17. Aprillil 1818, saab 44 aastat wanaks.

Maaria Aleksandrowna, Keiserina, Hesseni Suurehertsogi tütar, sünd. 27. Jul. 1824, saab 38 aast. wan.

Nende lapsed:

1. Nikolai Aleksandrowits, Suurwürst ja Weneriigi auuäärse pärija, sünd. 8. Septbr. 1843.
2. Aleksander Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 26. Weebr. 1845.
3. Wladimir Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 10. Aprillil 1847.
4. Aleksei Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 2. Jaanuaril 1850.
5. Sergei Aleksandrowits, Suurwürst, s. 29. Aprillil 1857.
6. Pawel Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 21. Septembril 1860.
7. Maaria Aleksandrowna, Suurwürstina, sünd. 5. Okt. 1853.

Õnna kadund suure Keisri Nikolai I. lapsed:

- a) Konstantin Nikolajewits, Suurwürst, sündinud 9. Septembril 1827. Tema abikaasa: Aleksandra Jofepowna, Suurwürstina, Saksen-Altenburgi Hertsogi tütar, sündinud 26. Juunil 1830.

Nende lapsed:

- 1) Nikolai Konstantinowits, Suurwürst, on sündinud 2. Weebruaril 1850.
- 2) Olga Konstantinowna, Suurwürstina, sündinud 22. Augustil 1851.
- 3) Weera Konstantinowna, Suurwürstina, sünd. sel 4. Weebruaril 1854.
- 4) Konstantin Konstantinowits, Suurwürst, sünd. sel 10. Augustil 1858.
- 5) Dmitri Konstantinowits, Suurwürst, sündinud 1. Juunil 1860.
- b) Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 27. Juul. 1831. Tema abikaasa: Aleksandra Petrowna, Suurwürstina, Holsteini-Oldenburgi Prints tütar, sündinud 21. Mail 1838.
- Nende poeg: Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 6. Novembril 1856.
- c) Mihael Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 13. Oktob. 1832. Tema abikaasa: Olga Weodorowna, Suurwürstina, Õnna Baadeni Suurehertsogi tütar, sünd. 8. Septembril 1839.
- Nende lapsed:
 - 1) Nikolai Mihaelowits, Suurwürst, sündinud 14. Aprillil 1859.
 - 2) Anastasia Mihaelowna, Suurwürstina, sündinud 16. Juulil 1860.
 - 3) Mihail Mihaelowits, Suurwürst, om sünd. 4. Oktobr. 1861.
- d) Maaria Nikolajewna, Suurwürstina, Hertsogi Maksimilian Lehtenbergi leik, sünd. 6. Augustil 1819. Tema lapsed:
 - 1) Maaria Maksimilianowna Romanowetsa, Keiserlik Printses, sünd. 4. Oktobr. 1841.
 - 2) Nikolai Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 23. Juulil 1843.
 - 3) Eugenia Maksimilianow

na Romanoweska, Keis. Prints, sünd. 20. Märtsil 1845. 4) Eugen Massimilianowits Romanoweski, Keis. Prints, sünd. 27. Jan. 1847. 5) Sergei Massimilianowits Romanoweski, Keis. Prints, sünd. 8. Deets. 1849. 6) Georg Massimilianowits Romanoweski, Keiserl. Prints, sünd. 17. Weebr. 1852.

e) Olga Nikolajewna, Suurwürstina, sündinud 30. Augustil 1822. Laulatud Württembergi kuningriigi pärija, Prints Kaarl Fridrik Aleksandriga, sündinud 22. Weebruari 1823.

Keisri tädid: Anna Pawlowna, Suurwürstina, Hollandi Kuninga Wilhelmi II. lest, sünd. 7. Jan. 1795.

Õnna Suurwürsti Mihael Pawlowitsi lest Heelena Pawlowna, Suurwürstina, Württembergi hertsogi tütar, on sündinud 28. Deetsemb. 1806.

Tema tütar: Katarina Mihaelowna, Suurwürstina, sünd. 16. Augustil 1827; laulat. 4. Weebruari 1851 Mecklenburg-Strelitsi hertsogi Georgi abikaasaks, sünd. 30. Deetsembril 1823.

Laada-pidamise pääwad.

Taanuari-kul. 7mal: Riijas 3 p. Tartus suur saksa laat 3 näd. 7 kuni 9ma: Wõru linnas lina-laad. 25 kuni 30ma: Wolmeris lina-laad.

Küünla kul. 2sel: Walgas ja Willandis suur saksa laat 8 p., ja Wõru linnas kõigesugu kauba ja hobuse laat 1 p. 4 ja 5mal: Tartus lina-laad. 15 ja 16mal: Wõnnu linnas lina-laad.

15 kuni 17ma: Willandis lina-laad. 22sel: Wõru linnas suur saksa laat 8 päwa. 27 ja 28mal: Lemsali linnas lina-laad.

Lehe-kul. 9mal: Nigola laat, Wööbsus.

Taani-kul. 11mal Wõnnu linnas 7 p. 23mal:

Taani laat, Willandis 2 päwa. 25mal: Wõru linnas weiske-laad ja 27mal: Walgas. 29mal: Peetri laat, Tartus ja Tarwastu mõisas.

Heina-kul. 2el: Karksimõis. 20: Pernus saksa laat, 3 n. ja Riijas willa-laad 3 p. 26: Wolmeris. Leikuse-kul. 10mal: Walgas. 15mal: Helme mõis. 2 p. 24mal Laurisse laad. Moosekatse mõisas.

27mal: Wastsemõisas, ligi Willandi linna. 29mal: Kilinga mõisas, Saarde kihelkonnas.

Mihkli-kul. 2el: Abja mõisas, Halliste kihelkonnas, 2 p. 4mal ja 5mal: Sindil mõisas ja Räpinas. 6mal: Taakerbera mõisas, Helme kihelkonnas. 8mal: Kastna mõisas, Tõstama kihelkonnas, ka Põlwe ja Rõuge kiriku juures, ja Tartus.

10mal: Mõnniste mõisas ja Oidre mõisas. 13mal: Perawere mõisas, Jakobi kihelkonnas. 14mal: Wana-Antsmõisas, Kraawi kõrtsi juures, 2 päwa.

15mal: Põltsamaal, 2 p. 16mal: Kirepi kõrtsi juures. 18mal: Mudru mõisas. 20 ja 21el: Wändra mõisas, 2 p. 21el: Sanna mõisas, Rõuge kihelk.

24mal: Mihkli laat, Willandis ja Wõru linnas, 2 p. 29mal: Mihkli laat, Tartus ja Walgas, 2 p., ja Rawanurme laat, Wastselinnas, 2 p.

Wiina-kul. 1sel: Kuresaare linnas, 3 p. 6mal: Lutsnifi mõis., Rõuge kihelk. ja Tarwastu mõis. 7 kuni 9ma: Wõru linnas lina-laad.

9 ja 10mal: Lemsali linnas lina-laad. 10mal: Rõo mõisas, Pülistwere kih. 15mal: Lutsiwere mõisas ja Driku mõisa kõrtsi juures.

Talwe-kuul. 11el: Tartus lina-laot. 10mal:
Mustwee-külas, Tõrma kihelk., Peipsi rannas.
10 ja 11mal: Võru-linnas weiske-laot. 20mal:
Walgas linnas lina-laot. 25 kunni 27ma: Wil-
landis ja Wolmeris lina-laot.

Jõulo-kuul. 5mal: Peraweres, Jakobis kihelk., lina-
laot. 6mal: Võõksus, Rõpina kihelkonnas.
10 ja 11mal: Võnnu-linnas lina-laot. 27mal:
Walgas, suur saksalaot, 8 pääwa.

Gesti-maa Kubernemangus.

Jaanuari kuul. 7mal ja 8mal: Orgital. 10mal ja 11mal:
Haapsalus. 17mal ja 18mal: Koloweres. 19mal:
Raplas. 26mal ja 27mal: Reblastes. 27mal ja
28mal: Rakweres.

Küünla-kuul. 2el ja 3mal: Paldiskis. 3mal: Paides.
26mal: Pihulas, 3 p.

Jaani-kuul. 16mal ja 17mal: Rakweres. 20mal: Kuus-
sani: Tallinnas. 25mal: Paides.

Mihkli-kuul. 10mal ja 11mal: Paides. 14mal ja 15mal:
Haapsalus. 14mal, 15mal ja 16mal: Udes mõisas,
Kose kihelkonnas, Kuivajõe kõrre juures. 21el ja
22el: Paldiskis. 24mal: Pihulas. 24 ja 25mal: Jõh-
wis. 26, 27 ja 28mal: Tallinnas. 29mal: Rakweres.
29mal ja weel 2 p.: Reblaste mõisas ja Keila kiriku juures.

Wiina-kuul. 4mal: Raplas. 4mal ja 5mal: Koloweres.
7mal: Jõelehtmes.

Talwe-kuul. 8mal ja 9mal: Paide linnas. 15mal ja
16mal: Wigalas, lina-laot.

Jõulo-kuul. 16mal: Märjama kiriku juures. 19mal ja
20mal: Reblaste mõisas, lina-laot.

Kuida rahwas meie Maal risti-usu- likuks saanud.

(Mis minewa aasta poolele jäi.)

Marmas Maa-rahwas. Minewal aastal olen teiega
jutustanud, kuida Liivi ja ka Lätis rahwas risti-
inimesteks saanud ja lubasin siis teile tänawu sest
kõneleda, kuida ka Gesti-laesed ristiusu inimesteks saanud,
mis teie siis nüüd peate kuulda saama.

Gesti-laesed ehk Gesti-Maa rahwas olid jo
enne teiste Euroopa maa rahwale teada, sest et nemad,
iseäranis Saare- ja Lääne-maa rahwas, laewa mehed
olid kes kauba-laewadega merd läbikäisid, aga weel
enam olid nemad mere-rõõwolid, keda kõik laewa-
mehed kardasid. Selsamal aastal 1186, kui Rein-
hart Wäina jõe lauda seia maale tuli, ja hakkas
Liivi rahwast õpetama, tuli ka Taani-maa kuningas
Kaanut hulga laewadega sõdawäega Gesti-maale,
teda ärawõitma. Tema oli ka nende üle wõimust
saanud ja saaki kogu wiinud, rääkinud wanad kirjad,
aga selget aru ei ole meile sest asjast mitte tulnud,
niisamuti ka sest jutust, et Gesti-laesed juba enne olle
pidanud Noowogroli Wene suurwürstile aastased
maksud maksama. Selgemat teadust on sest, et Gesti-

laesed aastal 1188 suure hulga laewadega ja sõda-
wäega Rootsi maale sõitsid ja übe suure Rootsi linna
Sigtuna ärawõitsid, teda riisusid ja suutunaks ära-
põletasid.

Geslaesed Uggenuse maal, Peipse ümber, olid
juba aastal 1133 Noowogroti suurwüreti läbi ära-
wõidetud, aga mite hoopis tema riigi ja walitsuse
alla seatud, waid aga temale lubanud maksud mak-
sada. Kui Saklad jo meie maale olid tulnud, aga
weel enne kui Riia liin oli ehitatud, riisusid Ugge-
nuse rahwas ühe suure Saksa kaupmeeste woori,
selle peäl peäle tuhat taadri eest kaup, ja mis ne-
mad nende maast läbi Pihkwa tahtsid jaata. Aastal
1207 sai Malobrant Riiaist mõne teistega Uggenuse
saadetud, selle asja pärast seletamist tegema ja nende
kæst pärima, et tehtud kahju ära tasuksid. Uggenuse
rahwas ei wõtnud seda mite kuulda. Malobrant ei
pannud sest ka mite palju tähele, waid püüdis enam
neid armuõpetamise kuulutamise läbi, Kristuse läbi
Sumalaga äralepitada. Tagasi tulles õpetas tema
ka Lätti rahwas, kes Timeri jõe ümber elasid ja
ristis seal mõnda, Lätti rahwas saatsid ka selle järel
käfud piiskopi Alberti juure, teda paluma, et tema
neile risti usu õpetajaid saadaks. Seda palumist
täitis piiskop rõõmuga.

Uga mite üksnes Sakste kaupmeeste wastu,
waid ka Lätti rahwa wastu ja „Mõega wennade“
wastu olid Geslaesed palju ülekohut teinud ja neid
paigal riisunud. Need saatsid ka käfud Uggenuse

lepituft tegema, aga nemad sugu ei tahtnud levida,
waid ähwardasid peäle, et nemad tahte weel enam
neid waewata. Selle pärast saatsid Lätti rahwas
ja Mõega wennad saadikuid Riia, kus nemad piis-
kopi ja kaupmeestega koku lepisid, et nemad kõif
ühes kous tahtsid sõda wäe walmistada ja Uggenuse,
Geslaste wastu minna, ja kõif kurja mis nemad neist
olid näinud, neile kätte maksta. Tooreidas korjasid
wäed koku. Eitrik Upeldern, piiskopi Alberti wend,
oli neile peälifuks. Kui kous olid, tungisid nemad
Uggenuse, tapasid suure hulga paganaid ära, põle-
tasid külast ja said suure saagi. Ottepä linna al-
tulid kõif jälle kokku, piirisid tema ümber, wõitsid
teda ära, puhkasid seal kolm pääwa, panid teda
põlema, ja lätsid siis suure saagiga jälle kocu. Uga
Lätti rahwas olid kartuses, et Geslaesed tahaksid
neile jälle kätte maksta, sellepärast finnitafid nemad
suure hoolega oma kindlad linnad, ja walmistasid
ennast Geslasi wastu wõtta. Uggenuse rahwas
hüüdisid ka oma naabri Sakala rahwas arvi, tungisid
Lätti-maale ja rööwisid ja tapsid hirmsal wiisil, tulid
Lätti rahwa kindla linna Brewerini ette mis Nisti-
järwe kaldal oli ja hakasid selle ümber piirama.
Mõned Lätlaesed tulid linnast wälja ja sõdisid way-
raste Geslastega, lõid mõnda meest maha ja lätsid
nende hoostega jälle linna sisse tagasi. Selle wõit-
lemise al seisis üks õpetaja linna walli peäl, mängis
kandla peäl ja laulis paludes Sumala auuks. (Watapitt l. 4.)
Geslaesed, kes seda ilmas enne ey olnud kuulnud,

pannid seda imeks, jätsid sõda seisma ja küsisid mis se pidi tähendama. Lätlased vastasid: „neil olle suur rõõm, et nemad olle ristihrahwaks saanud, ja tänade Jumalat et tema neid kaitste.“ Gestlaesed pakusid raha. Lätlaesed vastasid: „Maksge tagasi mis teie Sakste kaupmeeste käest ja meie käest olete riisunud. Ristihraha ja paganate wahel ei wõi ka mitte tõsist rahu olla, saage ristihrahwa, et meie üht Jumalat kumardame ja tenime, siis tahame sõbrust teha!“ Seda Gestlaesed kül ei tahtnud mitte, aga hakasid koeu poole minema, Lätlaesed aeasid neid weel taga ja tapasid weel mõnda meest tee peäl.

Lätlaste peälifud Russin ja Waridote korjasid oma wäed kokku ja tungisid Sakala maale, kus nemad jälle Gestlastele palju kahju tegid ja suure saagiga ja hulga wangidega koeu tulid, aga seekord ei aianud Gestlased neid mitte taga, waid jäid koeu surnuid matma, ja matused pidama. Russin kiitis et weel laste lapsed sest saawad rääkida, kuidas tema Sakalaesi ärawõitnud. Aga Herrmann, kes Liwi rahwa walitsejaks oli seatud, pahandas selle üle, ja kutsus kõik Liwi ja Lätti rahwa wane mid kokku, maenitses neid Gestlastega rahu teha. Gestlased, kelle paremad peälifud selle sõas peagu kõik olid ära tapetud ja ue sõa eest kartsid, wõtsid rahu pakumist wasta, aga ei tahtnud ka mitte kaue maks kui ühe aasta peäle lepitust teha.

Kui se rahu aasta oli mööda läinud, tungisid Russin oma Lätlaestega ja Pertold, Wõnnu linna

peälif, oma mõega-meestega jälle Uggenuse. Aga Liivi rahwas, kes Gestlaste poole hoidsid, saatsid Riia piiskopi juure palwega, et tema ueste katsuks rahu teha. Piiskop oli ka ses nõus ja saatis Mlobrandi mõne teistega ueste Ditepā linna. Kui Gestlaesed kuulsid et piiskopi saadikud olle tulnud, tulid nemad kokku neid kuulma. Aga nemad ei tahtnud mite lubada riisutud wara tagasi maksta, ja kui Mlobrant jälle hakas armu õpetust kuulutama, siis kipusid mõega ja odadega tema peäle ja tahtsid teda äratapa. Aga mõned wanemad keelasid seda, üteldes: „kui teie teda äratapate, siis saadawad Saksa mehed ueste oma sõamehi meie kaela, ja meile tuleb sest weel suurem tüli ja pahendus. Siiski saatsid mehi temaga piiskopi juure, rahu nõudma. Piiskop ja Liivi ning Lätti rahwas tema walitsuse al, kes teine pool Koiwa jõe elasid, tegid rahu, aga Ruskina ja Pertold oma rahwaga mite. — Aastal 1109 tulid Wenelaesed Moowogroti ja Pihkwa riigist Uggenuse ja sõdisid Ditepā linna wastu. Kui Gestlaestel linna sees hakas nälg peäle kipuma, siis tahtsid hea meelega rahu teha, ja Wenelaesed lubasid seda ka kui nemad tahaksid nende preestrid wastu wõtta ja wene usku heita. Häda pärast lubasid ka. Wenelaesed läksid oma maale tagasi, aga ei saanud neile mite preestrid. Uggenuse rahwas hakas aga riisti usku heitma ja wõtsid Riijast läkitud õpetajaid wastu.

Aasta 1210 kui piiskop Albert jälle Saksa maale oli läinud, uut peret Maarja maale nõudma, tulid

Kuura rahwas suure hulga laewadega, kui suur linnude parw, Wäina jõest ülese, Riia linna alla, ja tahtsid teda ärarikuda, sest et nemad teadsid, et seal väga pisut sõda mehi linnas olid. Müüd olid Riglaesed kül kimpus igamees, wanad, noored, nagesedgi hakasid sõdima, ja panid wapraste wastu, ja saatsid iga poole käsud wälja, api hüüdma. Kube oma Liivi rahwaga, Pertold Wönnust mõega meestega, Konrat Meindorp Ütskülasi, Ruskina Lätlastega sõdis tulid teine teise järel Riia linna ja nenda said Kuura rahwas ärawõidetud, ja läksid oma maale tagasi. Aga uus häda oli odata, sest jut oli jo wäljas, et Liitwa ja Wene rahwas tahtsid teine teisega sõbruse seadust teha, et ühes nõus tahtsid Riia linna ja Gestlaeste wastu sõda hakada, neile siin maal otsa teha. Selle pärast wõeti Riijas nõuks, ühe ustawa mehe, mõega wenna Rudolhw Wefe, suurewürsti juure Polotsku saata ja temale sõbrust pakuda. Aga kui Rudolhw oma seltsimeestega Wönnu linna ligidale sai, tulid sõnumed et Gestlaeste suur wägi oli Wönnu linna peäle tulemas. Waewalt peasis tema oma piisku hulgaga weel linna, enne kui nemad linna hakasid ümber piirma. Pertold wõtis neid, kuida kül mõista, suure rõõmuga wastu ja walmistasid ni palju kui tal woimalik, sõdis waenlase tulemise wastu. Kül linna mehe nõoled tapasid mõnda meest linna müüride al, aga neid oli väga wähe suure hulga wastu, selle pärast ootasid suure ihaldamisega Riijast, kuhu nemad käsku olid saanud, abi tulewad. Gest-

laesed töid metsast palju puid ja panid neid põlema ja tegid selle läbi linna meestele suitsuga palju waewa. Ka wedasid nemad suuri puid, juurtega tükkis ja panid neid juured ülespoole püsti seisima, et nemad nagu warju fatuste al seisid ja nüüd julgeste noolte ja lingudega linna meestele kahju tegid. Tuba linna rahwas oli pea ärawõidetud, sest pisut neid oli aga weel ülejäänud, siis tulid sõnumed et Riias mõega wennad, ja Toreidast Kube oma Liivi rahwaga ligi tulemas olid. Gestlaeste peale tuli hirm seda kuuldes, ja hakasid tagasi pöörama. Nemad läksid Lätti maalt läbi Nistijärwe poole. Lõune pool Jimeri jõe, pisi fese järwe kaldal nemad puhkasid. Pertold, Rudolhw ja Kube oma wäedega läksid nende järel. Järwe ümber leidsid nemad Gestlaeste tule asemet ja hakkasid ka seal samas paigas puhkama ja toidust wõtma kus wast waenlaesed seda olid teinud. Seält saatsid kuulajad wälja, teadust nõudma, kus waenlaesed ole. Kuuljad tulid sõnumetega tagasi, et nemad jo ole üle Jimre jõe läinud ja olle laiale põgenemas. Lätti ja Liivi rahwale tuli nüüd himu peäle, kohe nende kannul olla ja neid ärarikuda. Kül Sakslaesed ja ka Kube seisid selle nõu wastu ja tahtsid oodata, jenni kui mõega wennad, kes taga tuliwa, ka nendega jo oleksid foksi saanud, aga ei aitanud nende targem nõu mite, teised olid wäga hädalised. Nüüd ei tahtnud teised ka mite tagasi jääda. Kube oma hulgaga ja Sakslaesed läksid eel ja kuuljate sõna peäle julged ei käinud nemad mite roodus, waid tah. sid Jimri

jõe kaldal ennast seada, sest et nemad arwa. sid waenlaesi teine pool jõe olewad. Aga waat! enne kui weel jõe le jõudsid, fargasid waenlaesed metsade seest, kuhu nemad ennast peetnud, tihti seatud tropis suure kisaga kõrwalt nende peäle. Suur ehmatus tuli kõigide peäle, aga üks mõega mees Arnold tõstis risti tähega lipu kõrgele ja hüldis walju heälega: „Seiskem kõik, wennad! saame näha, kas meie ei sa mite paganatega wõitelda! Ärge põgenege, et meie oma rahwale häbi ei tee!“ Niisugune hüüdmine kinnitas neid, pisuke Sakste ja Liivi rahwa hulk wõitlesid wapraste suure hulga Gestlaeste wastu. Sõda oli hirmus, mitu ausad mehed ei saanud teist pääwa enam näha. Kube ainus poeg Pertold ja tema wäimees Wese langesid maha. Ika pisemaks läks nende hulk, siis tuli ka Lätti ja Liivi rahwa suur wägi senna kohta, aga hirmsat lahingit nähes tuli hirmu nende peäle ja läksid pakk. Woitlejaid ep olnud enam kui paar kümnekonda järel, siis nemad hoidsid ennast tihti teine teise ligi, talwa moel, ja aeasid mõgadega mõlemil poolel waenlaesed maha lües waenlaste hulgast läbi. Nüüd hakkasid Gestlaesed Lätti ja Liivi rahwast taga aeama, ja tapsid enamiste kõik ära. Meliteistkümmene Sakslaest olid elusalt Gestlaeste kätte tulnud, neid nemad piinasid hirmsaste, tegid neid alasti, raiusid, risti, usku pilkades, neile mõkadega risti tähed selja peäle ja küpsetasid neid elusalt tule paistes! Kõik olid nüüd täis wiha Gestlaeste wastu, ni

hästi Sakslaesed kui Lätti ja Liivi rahwas. Igal pool oli kuulda: „seda peame neile kätte maksma.“ Aga oli ka kartus Wenelaeste eest, sellepärast saadeti nüüd see sama Arnold, kes Jimri jõe kaldal oli wõidelnud, Polotsku suurewüsti juure. Eõbrus sai suurewüstiga tehtud, et kül Riia piiskop selle eest lubas iga aasta raha maksta. Pihkwa Wenelaesed lubasid pealegi Gestlaeste wastu abi saata. Uggenuse ja Sakala maa Gestlaesed, kes sia maale enamiste üksi olid sõdinud, saatsid nüüd ka teiste Gestlaestele käsud, iseäranis Sootagana ja Ridala (Lääne) maale, et nemad pidid nendega ühes nõus olema.

Suur wägi, Lätlaesed, Liivi rahwas, Sakslaesed ja Wenelaesed oli pea koos ja hakkas Gestimaale minema, Metsepoole maakonnast läbi, üle Saletja jõe läksid nemad edasi, Pernu jõest üle Sootagana ma sisse, kus nemad kolm kindla paika ehk linna äratifusid, hulk inimesi tapsid ja wangi wiisid, ja suure hulga saaki weisid, hobused, wilja loeu töid. Kohe läksid nemad nüüd jälle Gestlaeste wastu Sakala maale, aga seal tuli neile Gestlaeste wägi Sakala ja Uggenuse meestest wastu, lahing sai peetud ja Gestlaesed said ära wõidetud. Aga sel samal aial oli teine Gestlaeste wägi Sootaga maalt Metsepoole maakonda tungind — selle pärast pöörasid nemad ümber ja tahtsid nende wastu minna. Ka Tooreidast ja Wõnnust tuli Sakste ja Liivi rahwa wägi nende wastu, seda kuuldes rutasid Gestlaesed Metsepoolet loeu poole, aga põletasid

kõik kirikud ja hulk külad ära ja tapsid inimesi. — Selle järel aastal 1210 läks juur ristri rahwa wägi Sakala maale, Wilandi linna alla, mis Gestlaeste kõige tugevam ja suurem lin oli, seda ära wõitma. Enne weel kui hakkasid linna wastu sõdima, läksid mõned ristri rahwa pealikud linna ligidale ja pakusid neile sõbrust ja lubasid kõik Gestlaesed, kes nende käes wangis olid, lahtri lasta, kui nemad tahaksid ristri usku wastu wõtta. Aga Gestlaesed naersid ja pilkasid neid weel pealegi, ja äratasid selle läbi weel enam nende wiha. Nüüd hakkas libe wõitlemine. Walli kraawid said täidetud, ja paigal linna wastu lastud. Sel aial ei olnud weel püssi rohtu, aga suured kiwid said wiku masinatega kaugele winnatud. Sakslaesed ehitasid ka kõrged tornid ruust, mis palgide peal linna ligidale were-tasid, torni otsast panid laudi, silla moodi linna müüride peale, ja hakkasid linna kipuma. Aga kui walli peale said, nägid nemad, et weel teine sügawam walli kraaw ja kõrgem wal ees oli, mis nemad ei saanud kohe ära wõita, panid siis aga esimese walli plangid põlema ja läksid tagasi. Aga rahwas linna sees ei jõudnud mitte enam palju. Pisut oli neid weel järel, ja kes elus olid, olid enamist haawatud ja wigased. Ristri rahwas pakus ueste rahu tegemist; üteldes: „Eks teie ei nää, et meie Sumal wägewam on, kui teie Sumalad, et ometegi wiimaks wõit meie kätte peab jääma.“ Gestlaesed linna seest wastasid: „Jah meie näame, et teie Sumal wägew

ohwerdasid ka oma ebajumalatele, aga ei aitanud, wiimaks wõtsid nõu, maa alt enesele teed kaebada, ja nenda linna pööda. Linna rahwas olid koe, kui waenlased tulemas olid, sõnumed Riia saatnud. Piiskop Albert oli praegu Saksamaalt tagasi tulnud ja temaga uus Sakslaste hulk, kes Maarja maal risti usu eest tahtsid sõdida. Rõõmuga kuulsid need ued tulijad sõnumed Koiva jõe kaldalt ja hakasid Riiast koe senna minema. Kubesalu ja Siggivalde ligidal heitsid kahte liitu, teine wägi läks üle jõe Siggivalde poole, teine Kubesalu alla. Homiku wara tungisid nemad koraga sõa kisa tagant Gesslaeste peäle, kes waenlasi ei ootandgi. Lahing oli hirmus, nüüd tulid ka linnadest sõamehed wälja, et Gesslaesed ei saanud enam ohtu, sellepärast hakasid rahu paluma, ja lubasid ka risti usku wasta wõtta. Aga se oli jälle paljas tühi lubamine. Sel samal õõsel läksid nemad oma laewade peäle, ja püüdsid salamahiti jõest alla, koe põgeneda. Kui ristirahwas seda nägid, hakasid mõlemilt poolt jõe kaldalt wiku, dega nende peäle lastma ja odadega nende peäle wiiskama. Siiski oleksid nemad ehk peäsnud, sest et nemad laewadega jõe peäl rutumine edasi jõudsid, kui teisid jõe kaldal jala ja hoostega. Aga ometegi nemad ei saanud koe. Weel uus wägi oli Riiast tulemas, kes tahtis Kubesalu ja Siggivalde minna, aga enne kui senna said, said jo kuulda, kuidas loud olid, sellepärast läksid jõe suu poole, ja oli weel ni palju aega, et nemad said häda pärast Tooreida

on, ja palume nüüd, et teie meie peäle armu heidate, meie tahame ka risti rahwaks saada, naagu Liwi ja Lätti rahwas." — Linna wärawad tehti lahti, ja risti usu õpetajad hakasid rahwas risti usku õpetama. Aga rahu pidamise pandiks, wõtsid Saksad, kuidas selle aea wiis oli, wanemate ja peälitude poad enesele pandiks kaasa. Rõõmuga läksid risti rahwas nüüd koe, lootusega, et Gesslaesed oma sõna peaksid.

Aga se oli tühine lootus, sest ni pea kui olid äraläinud hakasid Gesslaesed jälle sõda walmistama. Ja pea hakkas uus were walamine, mis jo ära tüdib laiemalt kirjutada ja kuulda. Peäle aasta oli suur were walamine ja sõda, pea tungisid Gesslaesed, ja nüüd mite üfenes Sakalaesed, waid ka, Sootagana, Ridala ja Saare maa rahwas, Liwi ja Lätti maale, pea jälle risti rahwas Gesslaeste maa konnade sisse ja riisusid, tapsid ja põletasid, niida sõa wiis on. — Siis oli jälle paar kuud rahu, aga selle järel hakkas uueste Saare maa rahwas, ja nendega hulk Ridali ja Harju maalt, tulid laewadega mere kaudu, Koiva jõest üle Kubesalu alla ja piirisid tema ümber ja niisamuti ka Siggivalde linna ümber, mis mõdega wennade jauls oli, teine pool Koiva jõe, kolm wersta maad Kubesalust, jõest üle minna. Kõl nemad püüdsid iga wiisi linnad ärawõita, kipusid wallide peäle, tulega põletada, aga linna mehed sõdisid wapraste wasta, nenda et nemad mite wõimust ei saanud. Kõl nemad

ligibal silda üle jõe teha, ja nüüd jäid silla peäle seisma. Kui nüüd waenlased jõest alla silla juure said, seisid nemad vastu ja sõdisid nendega. Sõdimise al tulid ka teised wäed, kes kalda äärt mööda käisid, taga järele, ja siis oli ka Gestlaeste lugu otsas. Suur saak jäi ristirahwa kätte, wanad aearaamatud ütlewad et olli 2000 hoost ja 300 suuremad laewad, pisemad arwamata, olnud, mis nende kätte saanud. Pisut oli neid mehi, kes koeu peastisid teistele kurwi sõnumid wiima.

Piiskop Albert oli Paariosti käest luba saanud, uusi piiskopisi paganate maade üle seada, selle loaga seadis temi nüüd ühe kloostri wanema, Tiitri, Gestlaeste piiskopiks. Et kül sel aeal weel pisut Gestlaesed riisti usku olid, siis tegi Albert seda, lootusega et aegamöödaristi usku heidaksid, se sündis aastal 1211.

Pea oli jälle uus sõda liikumas. Sakala rahwas oli täis wiha, et nende W. lanti lin käest oli ära wõidetud, ja heitis Uuzenuse rahwaga ühe nõuse suurt wäge forjada ja riisti rahwa maale tungida. Kui peälegi sõnumed said, kuida teised Gestlaesed, Saare maalt ja Rüdala maalt olid Koima jõel hukka saadetud, tõusis wiha weel suuremaks. Suure wäega tungisid Lätti maale, rööwisid ja tapsid, ja tulid Bawerini linna alla, mis Aisti järwe kaldal, tema ümber piirma. Seal nemad küsisid Gestlaeste käest: „Kas teil meelest ära läinud, mitu teie rahwast meie oleme Jüri jõe juures mahabõnnud? Eks teie mite rahu ei palu ja meie walitsuse alla

ei raha heita? Gestlaesed aga küsisid wastu: „Kas teie meelest ära läinud, mitu pealikuid ja wanemid ja kui suur hulk teie rahwast Koima jõe juures on surma leidnud, et teie mite haffa meitega ühe Jumala sisse uskuma, et teie saaksite ristitud ja igawese rahu wõiksite leida?“ — Seda kuuldes pahandasid Gestlaesed ja haffasid koeu minema.

Kohe selle järel läksid Lätlaeste pealikud Toole ja Paite Riia linna ja palusid sealt abi Gestlaeste wasta. Seal wõeti heal meelel nende palwed kuulda. Tiitri, piiskopi Alberti wend, „wõega wennade“ pealik, Sakstega, Kube, oma Liwi rahwaga, Wõnnu linna pealik, Pertel, Lätlaestega, läksid nüüd sõda Gestlaeste wastu. Nemad läksid Metsepoole maa-konda ranna äärt laudu. Seal nemad pöörasid Laikjaare kohal homku poole Sakala maa sisse. Aga tee oli wäga waewaline täis sood ja metsa ja selle läbi wäsisid palju hobused ja inimesed ära ja pidid tee peäle tagasi jääma. Seitseme pääwa pärast said nemad Sakala. Suur ehmatus langes Gestlaeste peäle, ja nemad põgenesid iggol peol kõrwale, aga ei aitanud, neid otsiti üles ja mehed tapeti, naesed said wangi wiidud. Üks osa riisti rahwa wäest tungis senni kui Paala jõeni (Põltsama jõgi) ja Järwa maale, sealt pöörasid jälle tagasi. Selle mitmesuguse sõda ja tapmise läbi, kus palju surnuid inimesi ja loomi matmata jäid, sigines esimene suur faat meie maal. Aga sellegi pärast ei lõpend sõda. Gest kohe selle järel kui teised tagasi tulid, oli jälle

teine Lätlaste hulk Sakslaste ja Uggenuuse minemas. Ja kui need tagasi tulid, tuli jo kolmas Lätlaste hulk nende vastu, ja nende nende järel neljas trop. Kõik aga tegid Gestlaestele suurt waewa ja kahju. Nüüd saatsid Sakslased saadikuid Riia, palusid rahu, andsid pealikele poegi pandiks ja lubasid risti usku heita.

Nüüd selle järel tuli kord Uggenuuse rahwa kätte. Piiskop Tiitrik ja Wõnnu linnast Pertel läksid talwel oma wäedega Uggenuuse, kippusid senni kui Tartu linna, mis jo mõne aea eest Lätlastest oli ärarikutud, ja läksid ka teise poole Smalde. Hulk inimesi sai tapetud, hulk wangi wiidud, ja palju loomi ja warandust riisutud. Piiskopid Albert ja Tiitrik olid Liwi ja Lätti rahwale kätud saanud, sõda wäed walmistada, mis kolmekuninga pääwaks 1212 Põwerini ümber pidi koku tulema ja Gestmaale minema. 8000 (kahelsatuhat) meest tulid koku, neist olid 4000 Saksa mehi. Nemad läksid Uggenuuse maalt läbi, Tartu kaudu, Waiga maale, sealt Järwa maale, kus nemad ühe suure küla kohal, Kareda küla nimetud, puhkasid, Nukmekonnast läbi ja jae peält üle Wirtsjärwe koeu tagasi tulid. Selsamal talwel tuli ka Rowogroti Wene suurwürist ja sõdis Gestlaeste vastu, Wiru, Järwe ja Harju maal, aga kui nemad raha maksu sanud, läksid Wenelaesed jälle koeu tagasi. Selle järel korjas Gestlaeste pealik Lembit suurt wägge ja läks Wene maale, aga kui tema Pihkwa linna

äravõitnud ja riisunud, läks tema jälle oma maale tagasi. Kewadel tulid Saarema rahwas ja teised rannaaartsed Gestlaesed oma laewadega Wäina jõle Riia linna alla, aga said äravõidetud. Selle järel sai siis rahu lepitus piiskopide poolest kõige Gestlaestega tehtud, ja Sakslased lubasid iseäranis tõeste risti usku vastu wõtta. Aga Ridala, ehk Länema rahwas ei tahtnud mitte rahu pidada, sellepärast läks risti rahwa wägi 6000 meest, talwel 1214 Länemale ja võitsid Lihula linna ära. Pealik Lembit, kes seal linnas oli, lastis ennast ristida, ja temaga teised, kes sel aial seal olid. Aga mis kasu inimesel wõib niisugusest ristimisest olla, mis tema aga hirmu pärast vastu wõttab? Kui tema süda mitte ei usu, siis tema jääb paganaks kui küll ristmise wesi tema peäle wälja walatud. Seda näame ka Gestlaestest, kes nüüd küll, risti inimese nimed oma peale olid wõtnud, et aga sõda waewast lahti saaksid. Aga südames olid nemad ja jäid ka paganateks. Selle pärast tuli neile ka nõu südamese, et tahtsid jälle risti usku ärakeita ja et seda saaksid teda, tahtsid kõik ristirahwas ärakutata. Kõik Gesti rahwa suggu arud ja tõugud tegid salaja isekeskis kindlad seadust, ühe korraga risti rahwa peäle tungida. Saarema rahwas tahtsid laewadega jälle Wäina jõle Riia linna alla sõita, Länema rahwas pidid Liwi rahwa peale kippuma ja Sakala, Uggenuuse ja Järwa ma rahwas tahtsid Lätlaste vastu sõdida. Saarelaesed läksid laewadega Wäina jõle.

Jõe suus püüdsid sõidowet ärarifuda, se läbi et nemad wanu laewu, palka ja muud kraami põhja lastsid, et Riglaestele mere poolt ei peaks abi tulema. Aga kange tuul aeras põhja puhtaks, Riia linna rahwas sõdisid wapraste wastu ja juhtus weel nende õnneks, et Saksamaalt mõned suured laewad ue sõameestega sel aéal tulemas olid, kes nüüd ka api rutasid, et Saarlaesed hakasid fermeste koen poole kipuma. Läänema rahwas oli sel samal aéal Metsepooles maakonda läinud aga said ka kohe ära wõidetud ja rutasid koen. Sakala ja Uggenuse rahwas olid kül Lätlaeste üle wõimust saanud, ja piirsid nende kindla linna Rutine ümber, aga teised ristirahwas iseäranis mõega wennad kui nemad waenlastest olid mahiti saanud, läksid neile api, ja siis ka nemad pöörsid koen poole minema. Tee peäl wõisid nemad Lätti rahwa wana peälifu Taa libald nimega wangi. Tema lubas neile 50 kuld raha tüki lunastamise hinnaks. Raha sai neile ka kätte maksetud, aga siiski tapsid nemad teda, wälegi hirmsal wiisil teda pimetes ja waewates. Selle hirmsa ja ülekohutuse teo pärast idusis suur wiha kõige risti rahwa rindu. Nende kannul läks Lätti ja Saksa rahwa wägi Uggenuse maale ja tapsid ja riisusid seal hirmsaste, kättemaksmiseks. Selle suure kimbatuses saatsid Uggenuse rahwas saadikud Riia linna ueste rahu paluma, ja lubasid ueste risti usku heita. Selle peale sai siis rahu tehtud. Sakalaesed palusid ka rahu ja tahtsid risti-inimesteks saada. Kaks

õpetajat, Peeter Kaskewald ja Otto, said siis nende juure läkitud, kes Uggenuses ja Sakalus rahwas ristisid. Mardi pääwaks aastal 1215 oli Rooma paawest kõik piiskopid Rooma linna koku kutsunud, nõupidamiseks ja kiriku asja seaduste toimetamiseks. Riia piiskop Albert ja Gesti-ma piiskop Titrit olid ka senna läinud. Seal nemad jutustasid paawesti ja kõige risti rahwa piiskopide ees meie Maa lugu ja kaebasid oma häda ja waewa. Kõik panid nende kõnelemist wäga tähele. Paawest kuuutas, et kes Maarja maale paganate wastu sõdima läheb, niisamoti peab auustad saama, kui, kes Palästiina maale läheb usmata Muhameti usulisi ärawõitma. Tema finnitask ka mõlemaid piiskopid, hakatud tööd mite maha jätta, waid Saksa-maalt ueste mehi Maarja-maale kutsuda, nii heästi sõamehi, kes paganate wastu sõdisid, kui ka, kes risti-usu õpetust kuulutaksid ja ristitaksid.

Teised Gestlaesed ollid kül rahu teinud ja pidasid ka rahu, aga Läänema rahwas mite, kes nagu Saarelaesedgi kõige kangekaelsemad olid. Peeti nüüd nõu ueste nende wastu sõdida. Kohe pärast Määri aastal 1216 oli wägi mere ääres kous, Tiimi ja Lätti rahwas, Saksa-maalt tulnud sõamehed ja mõega wennad. Kaudu merd jäe peäl läksid Läänemaale. Seal läksid laiale riisudes ja tapes, aga Sootagana linna al (kus nüüd Miehli kirik seisab) tulid jälle kõik koku. Üheksa pääwa juba olid selle ümber piirnud ja tema wastu sõdinud, aga

kärsid Wene maale, Polotsku suurewürsti juure sõbruse seadust nendega, Sakslaste vastu tegema. Wene suurwürst oli nende nõus ja lubas tulewal fewadel suure wäega tulla ja Riia linna ärarikuda. Kõik oli ka jo walmistatud, aga Jumala nõu oli teine. Selsamal päawal kus wägi pidi hakama Riia poole minema, suri suurwürst häkilise surma!

Uga ka ristirahwas pidas nüüd nõuu, et tahtsid lõwaste Gestlaeste peäle kipuda, et nemad üksford ka wõiksid nende pärast rahul olla. Leikuse kuul aastal 1216 oli ristirahwa wägi kous. Mõega wennade walitseja Wolkiin, piiskop Tiitrik oma wäedega, Liwi ja Lätti rahwa, ja esimest forda ka Gestlaesed (Sakslased) ristirahwa lipu al. Suur wägi läks Sakala maast läbi Harja maale. Ruki Maarja päawal tuli wägi Ruila, kuhu Gestlaese wanemad wilusid nõupidamiseks kokku tulla. Seält nemad läksid mitmes jaus laiale ja tegid, uenda kui sel aeal sõda wiis oli, se on, riisufid loomi, tapsid mehi ja wiisid wangi, kogufid wiimaks ühes suures külas jälle kokku, puhkasid seal neli päawa ja läksid siis suure looma karjaga jälle koen. Gestlaestel oli kül ka suur wägi, aga nemad ei julgund wasta panna.

Sel samal aeal saatsid Pihkwa riigi Wenelaesed Uggenuse käsku, et nemad neile pidid maksud maksuma, ja kui mite, siis lubasid neile sõda teha. Uggenuse rahwas saatsid jälle oma peolest kärsid Riia piiskopi ja mõega wennade walitseja juure abi ja nõu paluma. Riia wanemad saatsid sõnumed, et nemad

ei sanud woitu. Siis ehitasid tornid, mis kõrgemad olid kui lin ja lastsid nüüd nooletega ja odadega ülewelt maha linna sisse, mis läbi nemad palju waewa tegid. Uga siiski ei tahtnud Gestlaesed oma linna mitte käest äraanda ja seisid wapraste vastu, kui aga neile leiba ja wee puudus linnas kätte tuli, siis hakasid rahu paluma. Ristirahwas wastasid: „kui teie tahate rahu pidada, risti usku heita ja meid oma linna vastu wõtta, siis tahame ka meie heal meelel rahu teha ja teid armastusega kui wendi pidada.“ Seda kuuldes lubasid Gestlaesed risti-usku heita ja wõtsid õpetajad nimega Gottfried (Kotwriid) vastu, kes neid hakas õpetama, ja 20 päawa taga ka ristitama. Selle järel läks wägi jälle Riia maale tagasi.

Kui nemad olid kodu pisut puhunud ja kodu-asju toimetanud, läksid ristirahwas Saare maale sõdima, neid kõige kahju ja pahanduse pärast nuhtlema, mis nemad olid teinud, kõige enamiste aga selle pärast, et Saarelaesed olid püüdnud Sakste lastwad, kui nemad piiskopidega Saksa maale sõitsid, ärarikuda, ja piiskopid tapa. Uga talwe oli sel aastal wäga külm ja keelis neid pitkalt sõdida, ja selle pärast rutasid ristirahwas pea jälle tagasi. Gestlaeste, aga iseäraniste Saarelaeste wiha ristirahwa vastu ja pealegi Sakslaste vastu oli suur, aga nemad tundsid kül ka ära, et nemad nende käest ometegi ei sanud peasta ja wiimaks nenda kui teised nende alamadeks pidid jääma. Sellepärast saatsid nemad

tahte hea meelega neile api tulla. Aga enne kui Rijast abi jõudis, oli jo Pihkwa würst oma wäega nende kallal ja hakkas Ottepäe linna ümber piirma, aga ei saanud teda ärawõita. Aga nemad riisufid mõõda maad ja läksid siis jälle tagasi. Kui nüüd Saksa mehed Rijast tulid, olid Wenelaesed jo ära, aga nemad tegid Ottepäe linna weel kindlamaks, et edaspidi weel paremate wõiksid Wenelaeste wastu seista. Aga ülekohust, mis Wenelaeste poolest oli tehtud, ei tahtnud ega Uggenuse rahwas, ega Saklad mitte nuhtlemata jätta, selle pärast läksid ka nemad oma korda üle Maa-piire Wenemaale ja riisufid seal maal, aga tulid kohe jälle tagasi. Sel samal talwel pärast Määri aastal 1217 läksid kõik ristirahwas, Uggenuse ja Sakala maa Gestlaesed ka seltsis, Järwa maale ja sundis Järwa-maa Gestlaesed ka ristiusule. Paastu kuus sel samal talwel tulid Wenelaesed teist korda weel suurema wäega Uggenuse ja hakkasid Ottepäe linna ümber piirma. Pealegi olid nemad weel Gestlaesed kes paganad enesele api hüüdnud, ja oli neid ka hulk Saare-maalt, Lääne-maalt ja Harju-maalt tulnud, et Wenelaeste ja paganate wägi ühtekokku 20,000 (kaksümmeend tuhat) meest oli. Aga risti rahwas linna sees panid wapraste wastu, juba peagu kolm nädalat olid linna ol sõdimas, aga ei saanud mitte tema üle wõimust. Risti rahwa wägi Wolkiini walitsuse al tuli neile siis api aga neid ep olnud ka enam kui 3000 (kolm tuhat) meest. Oli meestel siis küll palaw tõ, aga

siiski tungisid sõdides waenlastest läbi, ja said ka linna sisse, et küll mõni waper mees surnud maha jäi, nagu Wõnnu linna pealik Pertel. Aga kui mõlemil pool ni hästi linna sees kui linna ees sõdadele leiba ja moona puudus kätte tuli, siis lepisid ja tegid rahu, ja läksid kõik jälle oma koe. Nii hakkas nüüd risti rahwale ja iseäranis Saks, laestele wäga kimbakaks minema. Gestlaeste pealik Lembit, kes oma wana pagana usku jälle tagasi läinud, oli iga poole käjud saatnud, et nemad nii palju ial wõimalik sõamehi korjaksid, et nemad risti usku ja Sakslaesed siit maalt äraautaks. Tema kutsumine sai kuulda woetud, Sakala maa piire peal Pala jõe ääres seisis Lembit suure wäega, 6000 meest tema käsu al, kõige Gestlaeste maa kondadest koku tulnud. Seal olid Lääne mehi, Harjulaesi, Wirulaesi, Järwalaesi ja ka Sakala mehi. Aga nemad ei kipunud weel mitte risti rahwa peale. Keda nemad siis weel otasid? Lembit ep olnud mitte üks, kes Gestlaestele käjud saatnud, waid ka Wene maale ja Noomgreti suurwürst oli ka luband suure wäega tulla. Seda kuuldes olid ka risti rahwas nii palju kui jõudsid oma wäehulga ruttinga folkko korjanud. Wolkiin oma mõega wendadega, krahw Albert, kes prõegu suure hulga ne sõameestega Sakjamaalt oli tulnud, wana Kube oma Viimi rahwaga, Lätti rahwas ka sugu, ühtekokku 3000 waprast wäljawalitsetud sõamehed rutasid Gestlaeste wäega folkku saada ja teda ärawõita, enne kui Wenelaesed weel jõuaksid

tulla. Madise pääwal 1217 olid nemad kõik weel Wilandi linna kirikus Jumalat palumas ja siis läksid rõõmsaste Jumala abi peäle lootes waenlaste wastu. Lembit oma rahwaga oli seda kuuldes metsa oma wäega ennast ärapeitnud, korraga kipusid nüüd tema rahwas igalt poolt risti rahwa wäe peäle. Wolsiin Sakstega seisid keskpaigal, waremäl pool Kube Liwirahwaga, ja pahemäl pool Lätti rahwas. Lahing oli suur ja kibe, kaua aega sai sõditud, ilma et oleks selgeste teada, kumbä kätte wõit pidi jääma. Aga kui Gestlaeste ülem pealik Lembit oli tapetud, siis hakkas ka nende julgus kaduma. Wõit jäi risti rahwa kätte, paganad said peäle tuhat tapetud, suur hulk pistis jooksu. Weel kaks Gestlaeste pealikud Wotele ja Maaniwaldesaid sel pääwal äratapetud, aga ka risti rahwal oli suur kurwastus, wana aus pealik Kube ei saanud ka mitte koeu poole minna. Kolm korda oli tema ja selle lahingis haawatud, aga siiski ei jätnud tema omad mitte maha, wapraste sõdis tema edasi. Wiimaks pistis suur oda teda kehast läbi ja läbi. Surma peäl kandsid tema omad teda lahingist wälja, kõrwale. Külal kõikide näu peält oli kurwastus näha, tema aga oli rõõmus, et ta weel näha sai, et wõit risti rahwa kätte jäi. Seda aga kahatses, et temal mitte enam kui neli surma haawa ei olnud ja mitte wiis, nagu Onistegial Jeesusel. Suure rõõmuga kiitis weel kõige rahwa kuuldes Jeesanda suurt armu, et tema teda paganate pimedusest oma armu riigi walgusele oli saatnud, wõttis weel Jē-

sanda õhtusöömaaea saakramenti wastu ja heitis selle järel rõõmsaste oma hinge, Jeesanda armu peäle lootes. Tema lapsed olid kõik jo enne surnud, üks ainus tütar jäi temast järel. Tütrenimi oli Hedwig, keda üks suurt sugu Saksa mees, Juhan Ungern abikasaks wõtis, nendest on suur ja kuulus mõisnikude sugu siginud, kes praegu meie maal elab. Kõik risti rahwa wägi leinas teda. Risti rahwa wägi läks selle järel edasi ja tegid Gestlaestega rahu lepitamist, kes risti usku lubasid heita ja ka oma poege pandiks andsid.

Et aga Saaremaa rahwas, kuida jo enne nime tatud, kõige kangekaelsemad ja paigal sõda asutajad olid, selle pärast oli nüüd risti rahwa nõu nende wastu sõbida, ja kui korda läheks, neid ära wõita. Päästu kuul, aastal 1218 tahtsid üle mere jääd Saaremaale minna, aga Saletsa jõe suul tulid jo Saarelaesed nende wastu. Nemad pistasid Lääne maale põgenema, risti rahwas nende taga. Lääne maa rahwas lubas ueste püha ristmist wastu wõtta ja kiriku maksud maksta, ja andsid selle peäle oma seast mehi ristirahwale pandiks.

Püskop Alberti asjad läksid ifa kirjumaks, waenlased ifa wägewamaks. Gestlaesed ep olnud weel mitte ärawoidetud, Wenelaesed, iseäranis Noowgroti suurwürist tahtsid temale otsa teha, ka Semgalli rahwas Kuura maal olid weel paganad, ja tegid paigal sõda, ja Litwa rahwas olid enam waenlaste, kui tema poolt. Saksa maalt ei tulnud ka mitte enam

nii palju mehi juure kui enne. Sellepärast läks Albert aastal 1218 ueste Saksamaale abi otsima, seält ta leidis ühe würsti Hinrik Buurewin, kes oma rahwaga Maaria maale läks. Albert otsis Saksamaalt veel enam abi, aga kui tema palwed ei seal palju ei aitanud, siis läks ta sealt Taani maale, kuninga Woldemari juure, kes temale lubas Gestlaeste wasta api tulla.

Seda aega aga, et Albert Saksamaal oli, ei seisnud sõda kogoniste mite kodu wälka. Wõega wennade pealik Wolkiin ja nimetud würst Hinrik Buurewin olid oma wäedega Harju maale Gestlaeste wastu minemas, kui kuulda saiwad, et Wene suurwürst oma wäega oli Uggenuse tunginud. Siis pöörasid ümber ja läksid üle Oma jõe Wenelaeste wastu. Teine pool Oma jõe, Tartu ligidal oli lahing, ja Wenelaesed pistasid põgenema, senni kui ühe piiskuse jõe üle said, kus teine osa nende wäest seismas oli. Teisel pool jõe säedsid Wenelaesed enmast ueste roodu, ja oli neil wäga suur hulk, ööbaksse kuusteistkümmend tuhat olnud olemad. Saks wägi, Liwi ja Lätti rahwaga jäid siin pool mäe otsas seisma. Aga Liwi ja Lätti rahwas seda suurt hulka nähes, hakkas kartma, ja pistasid jooksu. Saks mehed üksi, paar sada meest, jäid wapraste seisma. Wenelaesed hakkasid nüüd üle jõe tagasi kipuma, nii pea aga kui mõned olid üle saanud, lastsid nende peäle enne kui teised taga järele jõudsid. Nenda wiisi ei saanud suur Wene wägi ühtegi

piiskuse Saks hulga wasta ja wõit jäi nende kätte. Wenelaesed kipusid nüüd Lätti maale, aga kui neile sõnumed tulid, et Litwarahwas Wene maale tunginud, rutasid nemad jälle koeu poole.

Aastal 1219 kui ael tuli Taani kuningas Woldemar suure hulga laewadega (ööbaksse tuhat wiis sada olnud olemad) ja hulk sõameestega Gestmaale. Temaga ühes tuli ka Tiitrik, keda Albert Gestimaa piiskopiks oli seadnud. Seal kohal kus nüüd Tallin seisab, ja kus siis üks wana Gestlaeste lin, nimega Lindanisa (wana rahwas ütlewad, seal Linda Kalewi poea ema, teda olle imetanud) seisis, tulid Taanlaesed maale. Nemad rufusid Lindanisa ära, ja hakkasid ne kindla linna ehitama, seal kohal, mis nüüd Tallinna Toom peälses linnaks hüütakse. Ühel öösel tulid Gestlaesed wiest kohast koraga Taanlaeste peäle, selle nõuga, et nemad kuningat tahtsid ära tapa. Aga nemad efsisid telgi poolest ja läksid piiskopi Tiitriku telki ja teggid temale otja. Aga Taanlaesed wõitsid neid üsna ära, nenda et peäle tuhat Gestlaesi seal paigal said ära tapetud ja teised pistasid minema. See jündis Wiituse pääwal. Kui nüüd Taani kuningas oma kindla linna ehk lossi oli walmis ehitanud, jätis tema muist sõamehi senna, aga läks teistega jälle koeu.

Sel samal aastal tulid Saare-maa rahwas oma wäega Järwa maale. Järwalised, kes ise nüüd tõeste rahu nõudsid ja risti usku tahtsid heita, walsid Riia neile õpetajaid ja sõamehi saata.

Rootsi kuningas Johan, kes kuulda sai, et Taani ja Saaksa rahwas tülis olid, püüdis omale sest kasu saada, ja tuli oma wäega laewadega Läänemaale ja wõitis seda ära. Lihula linna jätis tema oma peäliku mõne saea sõameestega ja läks Rootsi tagasi. Aga kohe pärast seda tulid Saarlaesed, wõitsid Lihulinna ära ja tapsid peaegu kõik Rootsi rahwas ära, mõned aga peäsesid Tallinna. Aga Sakste ja teiste risti rahwa wägi aeas jälle Saarlaesed koeu. Nüüd lastsid kõik Gestlaesed enast ristida, et ei jõudnud nii palju õpetajaid saata. Mõni õpetaja oli wiistuhat mõni teine pealegi kümne tuhat ristinud.

Kui nüüd piiskop Albert jälle Maarja maale tagasi tuli ja oma lepitamist kuninga Woldemariga kuulutas, siis seisid kõik selle wastu. Nemad ütlesid, nemad olle Kristuse ja neitsi Maarja auuks paganate wastu sõdinud ja neid risti usku saatnud aga mitte Taani kuninga kasuks. Kuningal ei olnud ka mitte jõudu selle wastu panna ja nenda jäi siis kõik Maarja ma Riia piiskopi walitsuse alla, kuida aga Harju, Wiru ja Järwa ma jäi Taani kuninga järele, aga ka neid tema pidi pea oma käest äraandma.

Aastal 1220 olid kõik Gestlaesed risti usku heitnud, ükski Saare maa rahwas olid aga paganad. Sellega lõpeb siis see lugu meie jut. Eft annab Jumal elu ja jõudu, et edaspidi ka sulle, armas Maa rahwas saan weel kõnelda, kuida ka

Järwa maal Kareda küla juures sai lahing peetud. Saarelaised ja teised Gestlaesed, kes weel paganad, nende seltsis said ärawõidetud, ja peäle 500 leidsid surma. Seält läksid ristirahwas ka Harju ja Wiru maale. Igal pool hakasid Gestlaesed risti usku wastu wõtma. Aga nüüd tõusis paragu Jumal risti rahwa eneste seas riid ja tüli. Kui piiskop Liitrik Tallinnas paganatest oli tapetud, seädis Taani kuningas tema asemele teise piiskopi nimega Weselin, aga ka piiskop Albert, kellele paawesti ja Saksamaa keisri poolest luba oli antud piiskopiksi Maarjamaal seäda oli jälle oma wenna Hermani Gestimaa piiskopiks seädnud. Aga Taani kuningas ei lastnud teda mitte Gestimaale tulla, sest tema ütles et kõik Eesti maa tema pärast olle, ja ei tahtnudgi lubada et Saksad Gestlaesi õpetaksid ja ristitaksid. Piiskop Albert läks selle pärast paawesti juure ja Saksamaa keisri juure kaebama, aga ei leidnud mitte palju abi, sest Taani kuningas oli paawesti meelitanud et tema ka tema nõuse heitis, ja Keisril oli teiste waenlastega sõdida, ja ei tahtnud mitte Taani kuningat ka omale waenlaseks teha. Wiimaks läks siis piiskop Albert ise Taani kuninga juure ja lubas ise ennast ja kõik Maarjamaad tema walitsuse alla anda, kui teised Maarja maa rahwas tema nõus oleksid. Weselin jäi siis selle lepituse järele Harju-maa piiskopiks, aga Herman Läänemaa, Sakala ja Uggenuse piiskopiks ja Wiru ja Järwa maale sai weel üks ise piiskop seatud.

Saarelaesed risti usulifuks saanud ja veel mõnda teisi meie Maa sündinud-asjadest. — Aastal 1220 olid kül Gestlaesed kõik nime pärast risti inimesed, aga et see mite südamest ja waimust ei olnud, wõime kül peagi ära-arwata, sest et õpetus kül waene oli, ja et nemad enam hirmu kui armu läbi said risti usku juhutatud. Eks ole nüüdgi veel peäle fue saea aasta järel neid palju leida, kes kül risti inimise nime kannawad, aga südames ja waimus ometegi risti inimesed ei ole! Ja ometegi ep ole nüüd enam õpetusest mite puudu! Nistku siis Sumal, et sa meie arwas Maa, rahwas saaks veel enam Püha Waimu läbi walgestud, et tema üks Is-sanda päris rahwas, waimu ehtes paistaks ja taewas oma päris Isamaad wõiks leida!

M õ i s t u s õ n a d.

1. Raks adra.

Hans läks sepile, teggi raks adra rauda. Kodu juba kahed wanad, käepuud walmis, pani rauad külge. Nüüd adrad walmis, muud kui pane aga härjad ikke, mine põlule kündma. Aga Hansul oli üks ainus paar hargi. Kündis ühe adraga sui otsa. Eügise wõtis paari hargi naabri käest söömile. Nüüd tõi teise adra ka aitast wälja. Mõlemad adra wennad, kes ennast noorelt wiimseks näinud, nüüd jälle teine teise kõrwas, aga ei olnud mite enam ühte nägu, kui enne. Teine oli ilus ja haljas et pääwa käes leikis, teine must ja roostetanud.

"Tere, tere, armas wend, ütles jõudes seisnud ader teisele. Mis sina oled teinud, et sa ni ilus oled, ja oled ometegi palju waewa näinud? Kuida se woib olla, et mina ni näutumaks olen läinud, kes mina ei ole tööd teinud, waid rahul elanud ja häid päiwi näinud?"

"Seep se on, wastas teine, laiskus on sind ära rifunud ja näutumaks teinud, aga töötegimine ja waew on mind hoidnud ja aitnud."

Sypi: Laiskus teeb nufuks, näutumaks,
Töö teeb priskeks, punaseks!

2. Koer liha tüfiga.

Koer, liha tüf suus, läks hiire peäl jdest üle. Wee siise waadates ja oma enese kuiu nähes, arwas tema, teist koera ka liha tüfiga suus näha. Himu tuli peäle, ka selle tüki enesele saada ja tahtis teise käest liha tüki kiskuda. Aga kui tema suud lahti tegi, kukkus oma tüf, lupsti jõe põhja ja teine tüf, mis ta tahtis võtta, oli ka silma eest ära kadunud ja tema jäi mõlematest ilma!

Soppi: Ahnus ei tee mitte rikaks, waid waeseks.

3. Noor warblaene.

Warblaese pesas olid poisid. Kui hakasid sulgi suama ja tiirwad juba kaewasid, tipus himu peäle oma pesast wälja lenda. Wanemad keelasid seda, sest et jõud weel nõder oli. Aga üks poeg ei hoolinud sest mite. Lendis pesast wälja, aga ta kukkus pea maha. Lapsed leidsid teda ja võtsid kinni ja sidusid paela tema jala külge. Mõne aea pärast oleks kül tema jõud jo andnud lennata aga tema oli paela otsas kinni. Ta püüdis nüüd wägise seda teha ja sai ka wiimaks lahti ja lendis ära, aga tema oli oma jalga wigaseks kipunud ja jäi elu aaks wigaseks!

Soppi: Kuule wanemate ja targemate nõu ja ära nõua õnne, mis sa ei tunne.